

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİ DİNİ GELİŞİM ÖZELLİKLERİNE UYGUN AİLEDE DİN EĞİTİMİ RELIGIOUS EDUCATION IN FAMILY ACCORDING TO THE EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT PRINCIPLES

Fatih ÇINAR*
Nural ŞENER**

Öz

İlk çocukluk dönemi, tüm gelişim özelliklerinde olduğu gibi dinî gelişim açısından da atlanılmaması, doğru bilgi ve yöntemlerle yönetilmesi gereken kritik bir dönemdir. Dönem açısından çocuğun hayatındaki önemi ve başvuru ilk kaynak olması nedeniyle aile ise bu sürecin sorumluluğunu üstlenmesinin yanında, bireyin kişilik ve karakter oluşumunda da en etkin olan sosyal kurumdur. Bu nedenle çocukların erken çocukluk dönemi dinî gelişim özelliklerinin bilinmesi ve buna uygun olarak gelişimlerinin desteklenmesi çocuklar açısından hem bir hak hem de bir zarurettir. Bu ihtiyaçtan hareketle de çalışmada öncelikle erken çocukluk dönemi gelişim özellikleri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında da gelişim özelliklerine uygun ailede verilmesi gereken din öğretiminin genel prensipleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Din Eğitimi, Erken Çocukluk, Dini Gelişim, Yaygın Din Eğitimi.

Abstract

In early childhood, as with all developmental characteristics, it is important not to disregard religious development; this critical period must be managed with the support of accurate knowledge and proper methods. Due to their importance during these critical years and their role in being the first point of consultation, as well as taking up responsibility, the family should have the most active role in the formation of an individual's personality and character. Therefore, it is important to know the early childhood's characteristics of religious development and it is both a right and a necessity for an individual to be supported through this critical period. Due to this necessity, this work, firstly, provides information about the characteristics of early childhood development and then, according to the characteristics of early childhood development, identifies the principles of the religious education that should be given in the family.

Keywords: Family, Religious Education, Early Childhood Development Religion, Informal Religious Education.

Giriş

Yetişkinlik döneminin temellerini oluşturan çocukluk, bireyin kişilik özelliklerinin ve karakterinin şekillenmesinde oldukça öneme sahip olan ve psikologların da ifade ettiği üzere kişilik gelişiminin %90'ının 6 yaşına kadar gerçekleştiği bir dönemdir (Köylü, 2004:137). Dönem içerisinde çocuğun bilişsel, duyuşsal ve psikomotor davranışlarının ilk tecrübeleri çevresi ile kurduğu etkileşim sonucunda oluşmakta; gördüğü her hal, hareket, tavır ve davranış onda derin izler bırakmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde çocukların gelişim özelliklerini bilmek, onları doğru davranış örnekleri ile buluşturmak ve süreci bilinçli bir şekilde yönetmek gerekmektedir. Çünkü farkında olmadan yapılacak herhangi yanlış uygulama veya yaklaşım çocukta ileride dönüşü olmayan sorunlara yol açabilecektir. Bu dönemde çocuğun gelişiminde etkili olan ilk ve en önemli okul ailesi, ilk muallimleri ise anne-babasıdır. Bu nedenle ailelerin, çocuğun yeme, içme, barınma gibi maddi ihtiyaçlarının yanı sıra, sevgi, güven, huzur gibi manevî ihtiyaçlarının karşılandığı, temel değerlerin aktarılmasında da çocuk açısından ilk, doğru verildiği takdirde de kişilik gelişimi için en iyi eğitim ve öğretimin yapıldığı yer olmalıdır (Aydın, 2015: 29). Çünkü sevgi ve güven duygusunu yaşayarak büyüyen bir çocuk; aile ortamından edindiği doğru tecrübelerle ideallerini, değerlerini ve hedeflerini temellendirebilecektir (Koç, 2008: 49). Bu nedenle çocuklarının bu dönemde neyi yapabildiği, ne hissettiği, duygularının nasıl geliştiği ve nasıl bir psikoloji içerisinde oldukları konularında ailelerin bilinçli olması, çocuklarının sağlıklı bir gelişim süreci yaşamasına, hayata bir adım önde başlamasına katkı sağlayacaktır.

Bireyin her yönüyle değişimini ifade eden gelişim, doğum öncesinden başlayarak hayatının sonuna kadar devam eden süreç olarak kabul edilmektedir. Birey bu süreçte fiziksel, psikolojik, sosyal, zihinsel gelişim gösterdiği gibi dinî ve ahlâkî açıdan da bir gelişim göstermektedir (Kaya, 2015: 49). Yani dini gelişim, çocuğun diğer gelişimsel özelliklerinden bağımsız gelişen bir boyut değildir (Kuşat, 2012: 42). Sağlam bir kişiliğin oluşması için de çocuğun tüm gelişim özelliklerinin göz önüne alınması gerekmektedir. Zira her yaş ve dönemin kendine has farklı durum ve ihtiyaçları olmasına karşın, çocukluk dönemi bireyin dini kimliği veya gelişimi açısından ayrı bir öneme sahiptir (Selçuk, 2014: 25). Bu nedenle tüm gelişim özelliklerinin

* Başlıca yazar, Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

birbiri ile bütünlük içinde olduğu ve herhangi birinin eksik bırakılması durumunda da tümünün etkileneceği ilkesinden hareketle, çocuğun eğitiminde birincil rol oynayan ailelerinin, çocuklarının dini gelişim süreçleri hakkında bilinçli olmaları ve buna uygun dini eğitim vermeleri gerekmektedir. Nitekim son dönemlerde literatürde konunun önemine vurgu yapan araştırmaların artmış olması bu gerekliliği ve yeni çalışmalara olan ihtiyacı göstermektedir. Bu ihtiyaçtan hareketle de çalışmada öncelikle ilk çocukluk dönemi gelişim özellikleri hakkında bilgi verilmiş, sonrasında da gelişim özelliklerine uygun ailede verilmesi gereken din öğretiminin genel prensipleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında da yerli ve yabancı literatürden faydalanılmıştır. Araştırmada ilk çocukluk dönemi gelişim özelliklerine değinilmeden önce bebeklik dönemi dini gelişim özellikleri hakkında bilgilendirme yapılacaktır.

1. Bebeklik Dönemi Dinî Gelişim ve Eğitim

Kuşat'a göre "çocukların dini gelişim özelliği ile ilgilenen çalışmalarda dini gelişimin ilk başlangıcı olarak üç yaş esas alınmış ve bunun gerisine giden bir çalışmaya rastlanmadığı gibi üç yaş öncesi, dinî bir gelişim özelliğinin ortaya çıkmadığı bir dönem olarak tanımlanmış ve bu dönemde çocuğun, temel entelektüel ve duygusal örüntüleri kavramaya çalıştığı ifade edilmiştir. Fakat Kuşat, çalışmalarda üç yaşında ortaya çıkan ve dinî gelişim özelliği olarak gösterilen bu yaşantı biçimlerinin geçmiş bir psikolojik alt yapısının olması gerektiğini (Kuşat, 2012: 42) belirtmiş, bu alt yapının oluşturulmasında ailenin önemine dikkat çekmiştir. Çünkü anne ve babasına muhtaç bir şekilde dünyaya gelmiş olan bebekler, 0-2 yaş arası kapsayan bu dönemde, barınma gibi maddi ihtiyaçlarının yanında sevgi, şefkat, huzur gibi manevî ihtiyaçlarının karşılanmasına ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla anne-babanın ilk vazifesi bu ihtiyaçları karşılamak olacaktır. Çünkü bireyin bebeklik döneminde bu temel duyguları temin edememesi, ailesinde bulamaması ileride özellikle kişilik gelişiminde ve dinî gelişiminde aksaklıklar görülmesine yol açabilmektedir. Nitekim Erikson psiko-sosyal gelişim kuramında, bebeklik döneminin kazanılması gereken temel unsurun güven duygusu olduğunu ortaya koymuş, bu dönemde bu duygunun zıttı olan güvensizlik duygusunun kazanılması durumunda, diğer kişilik özelliklerinin olumlu sonuçlarına ulaşmada aksaklıklar olabileceği tespitini yapmıştır (Gürses & Kılavuz, 2011: 155). Bu nedenle ailelerin yaşamın her diliminde çocuklarının tüm gelişim dönemleri için sevgi, huzur ve güven duygusunun çok önemli olduğunu unutmamaları gerekmektedir. Ailelerin bu dönemdeki çocuklarının dini gelişimi için yapacağı en önemli şeyde çocuklarının bu duyguları hissedeceği ortamları oluşturmak olacaktır. Çünkü araştırmamızın ileriki bölümlerinde de değinileceği üzere aileden temin edilen güven, sevgi hissi, ileride bireyi Allah sevgisine ve inancına götürecektir (Önder, 2013: 1293).

Bununla birlikte bebeğin dinî gelişimi için anne-babaya düşen diğer görev ise-Hz. Peygamberin, torunlarının doğumuyla birlikte uyguladığı fiillerin uygulanmasıdır. Örneğin bebek doğduğunda akika kurbanı kesilmesi, bebeğin kulağına ezan okunması, bebeğe güzel manaya gelen isim koyulması, bebeğin ağzının tahnikle yani tatlı ile açılması, saçının tıraş edilmesi ve ağırlığınca gümüş sadaka verilmesi gibi sünnetlerin yerine getirilmesi bebeğin dini gelişimini oldukça kolaylaştıracaktır.

Uyku bebek için önemli bir faaliyettir. Din eğitimi noktasında anneye burada da önemli sorumluluklar düşer. Çünkü yeni doğan bir bebeğin kulağı iyi gelişmiştir. İşittiği seslere kendince farklı tepkiler verir. Etrafındaki seslerin onu mutlu, huzurlu yaptığını veya rahatsız ettiğini vücut hareketleriyle gösterir. Bu sebeple anne bebeğini uyuturken söylediği ninnilere dikkat etmelidir. İçerisinde dinî ifadelerin geçtiği ninnileri tercih etmesi çocuğunun dini gelişimi için etkili olacaktır. Bebeğin, 'Hû Hû, La ilahe illallah' gibi sözleri duyarak uyuması hem uykusunda rahat etmesini hem de ileride bu ifadelere karşı farkındalık bilinci oluşturmasına vesile olacaktır (Dodurgalı, 2011: 254-255).

Bunların yanı sıra anne-babalar evlatları için hayır dualarını eksik etmemeli, ayrıca onların her hareketini kaydedip, dikkatle izleyen ve anında taklit edebilen, harika bir zekâyâ sahip olduklarını unutmamalıdır. Bunun için onların görsel ve işitsel zekalarına hitap eden dini ortamlar oluşturulmalıdır. Örneğin 'maşaallah, inşaallah, Allah bağışlasın, Allah'a emanet ol' gibi ifadelerin kullanıldığı bir ortam, bu süreci olumlu şekilde desteklediği gibi, çocuklarda Allah kavramının oluşmasına da katkı sağlayacaktır.

2. İlk Çocukluk Dönemi Gelişim Özellikleri ve Dini Gelişim

Üst sınırı konusunda farklı görüşlerin olduğu bir dönem ifade eden çocukluk kavramı, kalıtım, beslenme, sağlık durumu gibi faktörler nedeniyle büyüme ve olgunlaşma sürecine kişiden kişiye değişiklik göstermektedir (Selçuk, 2014: 26). Çocukluk dönemi bebeklik ve ergenlik dönemi arasında kalan yaklaşık 9 - 10 senelik geniş bir zaman dilimini kısmı kapsamaktadır. Çocuğun psikolojik yapısını daha iyi tespit edebilmek için gelişim psikologları ise bu dönemi 2-6 yaş ilk çocukluk dönemi, 6- 11/13 yaş son çocukluk dönemi olarak sınıflamışlardır (Ay, 2015: 29). Araştırmamızın amacından da hareketle çalışmamızın bundan sonraki kısmında ilk çocukluk dönemi (2 - 6 arası yaş) üzerinde durulacaktır.

Yürüme ve konuşma gibi iki önemli yeteneğinin kazanıldığı ve bazı psikologlar tarafından hayatın 'saadet yılı' olarak kabul edildiği 2. Yaş (Ay, 2015: 30) ile başlayan ilk çocukluk döneminde çocuklarda genel gelişim görevleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

- ✓ El ve göz koordinasyonu gerçekleşir. Algıladıkları nesneye uzanıp yakalama, tutma ve eylemde bulunma becerileri gelişir.
- ✓ Konuşması rahat anlaşılır hale gelir.
- ✓ Kendi kendine yemek yiyebildiği gibi kendi kendine giyinebilir.
- ✓ Cinsiyet farklılıklarını öğrenir, cinsel kimliğinin devamlılığını kabul eder.
- ✓ Aile bireyleriyle ve akranlarıyla yakın ilişkiler kurar (Yeşilyaprak, 2015: 43).

2.1. Bedensel Gelişim

Anne karnında başlayan ve süreklilik arz eden (Dodurgalı, 2011: 273) bedensel büyüme ve gelişme, bireyin yaşamı için gerekli olan tüm işlev ve davranışlarını kapsayan, dolayısıyla bireyin sağlıklı bir kişilik oluşturmasında da etki oranı oldukça fazla olan gelişim alanlarındandır. Bu dönemde bedensel olarak görülen gelişmeler ise genel olarak; kilo, boy uzunluğu, kemiklerin ve kasların gelişmesi, daimi dişlerin çıkması gibi belirgin özelliklerdir (Günalp, 2007: 14). İlk üç yaş döneminde büyüme, üç ve beş yaş dönemlerindeki büyümenin hemen hemen iki katıdır (Günalp, 2007: 13). İki yaşındaki çocuk, bir yetişkinin sahip olduğu duyuşsal yeteneklerin çoğuna sahiptir. Beş yaşından sonra duyuşsal gelişimde gelişim olmazken, beynin gelişmesi ise devam etmektedir (Dodurgalı, 2011: 273).

2.2. Bilişsel Gelişim

Bilişsel gelişim kavram olarak, doğumla başlayan ve bireyin kendisini ve çevresini anlamaya yönelik nitelik ve içerik açısından yetkinleşen süreçler şeklinde ifade edilebilir. Aynı zamanda bilişsel gelişim, düşünme ve akıl yürütme yöntemleriyle bireyin kendisini, çevresini ve dünyayı anlama ve algılamaya yönelik düşünsel ve duyuşsal etkinliklerdir (Günalp, 2007: 16). Bu evrede çocuk, dile ve sembolik düşünce yeteneğine sahip yapıdadır. 2 - 3 yaşlarında çocuk, nesnelere renkleri göre gruplandırma yapabilmektedir. Bu dönemde çocuklar zihinsel olarak daha çok kendi içlerine yoğunlaşmış olduğu için başkalarının görüşlerine önemsemeyebilirler. Canlı ve cansız ayrımı olmadığı için oyunlarında bir ağaç dalını at gibi kullanabilir, anne baba rollerine girerek taklit oyunları oynayabilirler. Beş yaşındaki bir çocuk ise, nesnelere ayrı bağımsız bir nesne olarak görebilir. Mesela, iki yaşındaki bir çocuk küp ve yuvarlak şeklindeki nesnelere aynı olarak algılamakta, beş yaşındaki çocuk birini küp, diğerini yuvarlak olarak ayırabilir (Dodurgalı, 2011: 274).

2.3. Motor Gelişimi

Motor gelişimi bireyin bütün etkinlik ve davranışlarının temelini kapsar. Organların işleyişini denetim altına almak, sinir ve kas sistemlerinin uyum içerisinde çalışmasını sağlamak gibi faaliyetler motor gelişiminin düzgün olmasıyla ilgilidir (Günalp, 2007: 15). Örneğin, üç yaşındaki bir çocuk gelişen kasları sayesinde yemeğini çatal, kaşık kullanarak yiyebilir. Tuvalet ihtiyacını ifade edebildiği gibi, kağıt katlamak, makas kullanmak yapabildiği faaliyetlerdendir. Dört yaşında çocuk ise kıpır kıpır hareketlidir. Üç tekerlekli bisikleti kullanabilir. Top atma, atılan topu tutma gibi becerileri içeren top oyunlarında başarılıdır. Beş yaşına gelmiş çocuk ise belli amaçları olan resimleri çizebilir, müziğin ritmine göre hareket edip, tempo tutabilir (Cihandede, 2014: 24-39).

2.4. Dil Gelişimi

Dil gelişimi de diğer gelişim alanlarıyla özellikle de bedensel ve bilişsel gelişimlerle etkileşim halindedir. Semboller dizisi olan dil, düşünceyi yapılandırarak şekillenir ve birey düşüncelerini dil ile ifade eder. Çocuklarda düşünceyi söz ile ifade etme belli aşamaları atlayarak anlamlı hale gelir. Ayrıca çocuklarda alıcı dil, ifade edici dilden önce gelişir. Alıcı dili geliştirmek için, çocuğun yanında kısa ve basit konuşmalar yapılmalı, soru sorma, çeşitli etkinlikleri içeren oyunlar oynama gibi uyarıcı yöntemlerle dil gelişimi temellendirilmelidir (Günalp, 2007: 23). Örneğin, üç yaşındaki çocuk bilinen basit şarkıları söyleyebildiği gibi ezberlediği bir şiiri okumaktan da zevk alır. Kendi istek ve duygularını rahatlıkla dile getirebilir. Dört yaşındaki çocuk, artık dil bilgisi kurallarına uyabildiği gibi, daha önce kullandığı çocukça ifadeler azalır. Kullandığı tek cümlede neden - sonuç, şart, yer ilişkileri bulunan bileşik anlamları ifade edebilir. Beş yaş çocuğu ise, daha fazla kelime bilgisine sahiptir. Adını, soyadını, yaşını, adresini ve genellikle doğum tarihini bilir ve ifade edebilir. Birden fazla fikri içeren cümleleri kurabilir, uzun hikâyeler anlatabilir (Cihandede, 2014: 26-40).

2.5. Duyguşsal Gelişim

Duygular, "fizyolojik temel ve belirtileri çoğu kez bilinmeyen ve şiddetli olmayan duyuşsal durumlar" olarak kabul edilen, bireyin iç dünyasıyla ilgili olan ruhsal olgular şeklinde ifade edilebilen karmaşık olay ve faaliyetlerdir (Fersahoğlu-Demir, 2014: 21) Öfke, kıskançlık, nefret gibi duygular olduğu gibi, benci-özgeci diye ifade edebileceğimiz olumlu duygular da kişide ortaya çıkar ve okul öncesi dönem bütün bu duyguların ortaya çıktığı dönem olması bakımından önemlidir. Duyguşsal diğer alanların

toplandığı, çocuğun başarısını, başarısızlığını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebileceği bir yönü olduğu dikkate alınmalı ve çocuğun bulunduğu ortamlarda sevgi, güven gibi duyguların hâkim olması sağlanmalıdır. Böyle bir ortamda yetişen ve sevildiğini anlayan çocukta güven duygusu hâkim olur ki, böylece çocuk hayata daha sıkı tutunur. Öfke, korku gibi duyguların hâkim olduğu veya sevilmediğini düşündüğü bir ortamda büyüyen bir çocukta ise güvensizlik, endişe duyguları ağır basar ki, en yakınlarına güvenmeyen bir çocuk ileri de arkadaşlarına, öğretmenlerine, diğer insanlara da güvenemeyecek ve toplumda bir rol üstlenmesi zorlaşacaktır (Günel, 2007: 18-20)

Korku bu dönemde ortaya çıkan baskın bir duygudur. Örneğin, üç yaşındaki çocukların korkularında, somut olayların yanı sıra, düşler ve hayal edilen şeylerde korku kaynağı olmaya başlar. Bunun nedeni de çocuğun gelişen hayal gücü ve etrafını keşfetme ve öğrenme isteğidir. Bu isteğe bağlı olarak da kendi bedenine, cinsel farklılıklara ve çevrede olup biten şeye karşı bir merak ve öğrenme eğilimi ortaya çıkar. Dört yaşındaki çocuklarda ise genel olarak bağımsızlık isteği ve inatçılık hâkimdir. İsteklerine karşı gelindiğinde yetişkinlerle uygunsuz bir üslupla konuşabilir veya arkadaşlarıyla kavga edebilir. Beş yaşındaki bir çocuk ise, denge içerisindedir, duygularını kontrol etmeyi sağlayabilir. Ayrıca düzen duygusu da gelişmiştir. Bu duygu, nesnelere birbirleri arasındaki ilişkileri ayırt etmeye yöneliktir ki, bu duygu sayesinde çevre, birbirine karşılıklı bağımlı olan birçok parçalardan kurulu bir bütün haline getirilir. Düzen duygusuna bağlı olarak çevresini denetlemek ister (Cihandede, 2014: 27-42).

2.6. Sosyal Gelişim

Sosyal gelişimi olumlu ilerletmiş bir birey, diğer insanlarla sağlıklı iletişim kurmayı başarabilen birey demektir. Çünkü kişi, öncelikle kendisiyle barışık, uyumlu ve tutarlı olmalı ki çevresi ile kurduğu etkileşimde başarılı olabilsin. Çocuğun sağlıklı bir sosyal gelişim sürecinin oluşmasında etkili olan, ona doğru yaşantısal tecrübeler edinme fırsatı sunan kurum ise tüm gelişim alanlarında olduğu gibi yine ailedir. Ailenin bu dönemde çocukla kuracağı iletişim, çocuğun sosyalleşmesinin yönünü belirleyecektir.

Üç yaşındaki bir çocuk sosyal gelişiminde, ailesiyle uyumlu davranışlara sahip sosyal bir varlık olarak göze çarpar. Arkadaşlık konusunda seçici olsa da, arkadaşlık kurar, durmadan konuşup soru sordukları gibi, gün boyu yorulmadan, usanmadan oynarlar. Çoğunlukla gerçek yaşamla ilgili oyunlar oynamayı tercih ederler. Ev işleri, bahçe işi ve alışveriş gibi etkinliklerde anne babaya yardım etmek isterler. Dört yaşındaki bir çocukta ise, kurallara göre oyun oynama söz konusudur ve çocuklar kendilerine kendi cinsiyetlerinden arkadaşlar seçerler (Cihandede, 2014: 29-36). Yetişkinleri taklit ederek oyun oynadıkları da görülür. Beş yaşındaki çocuk ise; evine, annesine bağlı olduğu halde ev ortamının dışına da çıkmak ister. Kendi girişimleriyle bağımsız işler yapmaya çalışır. Yalnız burada anne-baba dikkatli değildir çünkü çocuğun isteklerinin koşulsuz şekilde sağlanmasıyla, çocuğun tatmin olmayan, sınır tanımayan istekleriyle karşılaşabilmeleri söz konusu olabilir. Bu devrede anne baba, çocuğu hem ezmeden hem de başıboş bırakmadan dengeyi kurmaya çalışmalıdır. Ayrıca bu dönemde cinsiyete bağlı kimlik oluşmaya başlar. Kızlar evcilik oyununu tercih ederken, erkekler hırsız - polis oynarlar (Cihandede, 2014: 29-45).

2.7. Dinî Gelişim

Dinî gelişim, çocuğun kutsal diye nitelendirdiği şeyle ilişkilerinden kaynaklanan tecrübelerinin bir yorumu (Kuşat, 2012: 42) veya "kişinin çocukluktan itibaren dinî hayatının, basitten mükemmele doğru geçirmiş olduğu değişim süreci veya süreçleridir (Şentürk, 1995). Çocuklarda dinî gelişim, din duygusunun hissedilmesiyle başlar. Din duygusunun ise çocukta doğuştan var olduğu, insan fıtratına bağlı derûnî bir heyecan olduğu belirtilmiştir (Ay, 2015: 75). Bu duyguların ilk ortaya çıktığı dönemde ise çocuk, en fazla ailesiyle beraberdir ve sağlıklı bir dinî gelişim gösterebilmesi için ailesi ve ailesinin süreç ile ilgili bilgi ve yaklaşımı oldukça önemlidir. Nitekim okul öncesi çocukların eğitiminin, zorunlu eğitimin dışında kalması ailenin sorumluluğunu ve önemini daha arttırmaktadır. İlk çocukluk döneminde ailede verilecek din eğitimi dikkat edilmesi gereken ilkelerin tespiti amacıyla, bu bölümde bu dönemdeki çocukların dinî gelişimlerinde etkili olan duygu, davranış ve düşünceler başlıklar halinde incelenecektir.

2.7.1. Dinî Duygu ve Fıtrat

Tam olarak tanımlanamasa da duygu, insanın iç dünyasında yaşadığı deneyim, duygulanma hali, ruh halini yansıtmaya olarak tanımlanabilir. Duygular kişinin içinde bulunduğu konumlara bağlı olarak ortaya çıkmakta ve farklı şekilleri kapsamaktadır. Bu nedenle insanda sevgi - nefret, mutluluk - hüzn, huzur - öfke gibi iyi - kötü, olumlu - olumsuz birbirinden zıt anlamlı kavramları içeren, sayısız duygu mevcuttur (Alper, 2013: 91). Duygular, davranışa yön verir, ortaya çıkan fiillerimiz duygularımızın bir neticesidir. Fiillerimizin olumlu veya olumsuz olarak tezahür etmesi sonucu duygular, bencil, benci-özgeci, ideal-yüksek duygular olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Din duygusu da yüksek duygular içinde yer almaktadır (Cihandede, 2014: 60). Din duygusu Mehmedoğlu'na göre "bireyin kendini aşan doğüstü ve değişmez olan bir kudrete inanma duygusu ile bu varlığa karşı hissettiklerini faaliyete dönüştürme arzusundan oluşmaktadır. Dinî duygu, ilk görünümleri açısından bağlanma, güven, sevgi, merak gibi temel psikolojik ihtiyaçların üzerinde yükselen ve zihinsel öğelerle kuvvet kazanan kompleks bir duygu

türüdür.”(Mehmedoğlu 2005). Dinî duygu ve düşüncelerin de insanlık tarihi boyunca var olageldiği bilinmektedir. Din duygusunun her insanda var olduğunu, insanın yaratılış itibariyle aşkın, yüce bir varlığa inanma, ona sığınma ihtiyacının dünyanın yaratılışından beri pek çok hak veya batıl olarak dinlerin ortaya çıkmış olmasından da anlayabiliyoruz. Görüldüğü gibi din duygusu, bir şeylere inanmayı da beraberinde getirmiştir (Kaya, 2015: 50).

İslam düşüncesinde din duygusunun kaynağı “fitrat” anlayışıyla bağlantılı olarak izah edilmektedir. Rum suresinde geçen “O halde sen yüzünü doğruca Allah’ı birleyen olarak dine, Allah’ın insanlar üzerinde yarattığı fitrata çevir. Allah’ın yaratılışında hiç değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.”(Rum suresi, 30) ayet-i kerimesi din duygusunun insanın yaratılışında yani fitratında kodlanmış olduğunu, her insanın bu duyguya potansiyel olarak sahip olduğunu göstermektedir (Dodurgalı, 2011: 218). Bu potansiyelin ortaya enerji olarak çıkması ise, ayetin sonunda işaret edildiği gibi bilmekle, bilinmesi gerekenin eğitimiyle mümkündür. Fitrat sözcüğü ise ‘fatr’ kökünden türetilmiştir. Fatr ise, hakkı kabul ve anlama kabiliyetidir. Hz. Muhammed konu ile ilgili olarak “Her doğan fitrat üzere doğar. Sonra annesiyle babası onu Yahudî veya Nasranî veya Mecusu yaparlar” şeklinde rivayet etmiştir. (Yiğit, 2006: 183). Sonuç olarak fitrat; insanın doğuştan tabii olarak Allah’a inanmaya yetenekli, dinî inancı kabule elverişli bir yaratılışa olması şeklinde açıklanabilir (Alper, 2013: 94-95).

2.7.2. Dinî Uyanış

Dini duygunun erken ya da geç ortaya çıkmasında çocuğun içinde bulunduğu çevrenin yaklaşımı ve dini tutumu etkili olmaktadır (Yavuz, 1987: 44). Çocuğu tanıma, davranışlarını takip etme, onun her yönüyle gelişimini destekleme sorumluluğu aileye düşmektedir. Çünkü çocuk anne - babasından gördüğü dinî söz, tavır ve davranışları, kendi tecrübe ve kabiliyetleriyle, kendine has bir dinî anlayış ve yaşayışa yöneltmektedir (Koç, 2008: 52). Çocukların dinî uyanışlarının, ilgilerinin arttığı ‘altın çağ’ ise 4 - 6 yaş arası dönemdir (Köylü, 2004: 149). Bu dönemde eğer çocuk, aile ortamında sevgi ve güvene dayanan huzurlu, manevî bir ortamı teneffüs ederse, onda güçlü bir dinî uyanış görülür.

2.7.3. Taklit ve Rol Model

Bu dönemde çocuklarda görülen en belirgin özellik *taklit* etmedir. Çocuk etrafında gördüğü davranışları taklit eder ancak bunu bilinçli bir eylem olarak yapmaz. Çünkü taklit çocukta iradesiz olarak ortaya çıkmakta, gelişiminin keşfetmenin en önemli aracı olmaktadır. Örneğin sofrada yemeğe besmele ile başlanıyor, hamd ile bitiriliyorsa, bunu duyan çocuk henüz anlamını bilmeseyse bile anne babasını taklit edip, besmele ile yemeğe başlayıp, elhamdülillah diyerek sofradan kalkacaktır (Cihandide, 2014: 64). Çocuğun dini gelişiminin desteklenmesi için burada önemli olan doğru “rol modeli” ortaya çıkmaktadır. Çünkü çocuklar ihtiyaçlarını karşılayan, güçlü ve kendisiyle ortak bazı özellikleri olan kişileri rol model almaktadırlar (Dam, 2015: 69). Bu kişiler ise çocuğun anne-babasıdır. Dolayısıyla anne-babanın bu dönemi çocuklarının dinî gelişimi için fırsat bilip iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Çünkü çocuğun taklit ve özentisi ile kazandığı bu eylemler zamanla içselleşecek ve davranış haline dönüşecektir (Koç, 2008: 53). Örneğin; Babasını, evde veya cami de namaz kılarken gören bir çocuğun onunla beraber yatıp kalkması, hatta babası secdede iken sırtına çıkıp oyun oynaması çocuk için önceleri taklidi bir oyun iken ileriki yaşlarında, bu oyun çocuk için bir ibadet haline dönüşebilecektir. Özellikle namaz, oruç gibi ibadetlere çocuğun alışması noktasında çocuğun gelişim seviyesine uygun olan bu taklitlerin önemi oldukça fazladır. Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan bazıları ise çocuklarından yapmaları istedikleri davranışları, öncelikle aile bireylerinin kendilerinin yapmaları, çocuğun ilgili dini davranışı taklit etmeye zorlanmaması, çocuğa kazandırılmak istenen davranış konusunda aile bireyleri arasında tutarlılık olmasıdır (Dam, 2015: 88-89).

2.7.4. Merak- Soru Sorma - Kolay İnanılabilirlik - Güven ve Sevgi

Bu dönemde çocukların en önemli özelliklerinden birisi de oldukça *meraklı olmalarıdır*. Etrafta olup biteni dikkatle incelerler. Gizli, köşede görünmeyen şeyleri keşfetmeye başlarlar. Çocukta bitmek bilmeyen merak duygusu onu doğüstü bir gücün varlığını keşfetmeye götürür (Kuşat, 2012: 38). Bu süreç daha sonra *soru sorma* faslıyla devam eder. Çocuk bu dönemde her konudan soru sorar ve en çok merak edip sordukları alanlardan biri de dinî konulardır. Allah, peygamber, cennet, cehennem, ölüm, melek, şeytan, sevap, günah gibi kavramlar sıkça çocukların zihnini meşgul eden, cevabı konusunda en çok merak ettikleri konulardandır (Dam, 2015: 89).

Bu süreci din eğitimi ve gelişimi açısından bir fırsat olarak görmek mümkündür. Fakat çocukların sorularına cevap verirken ailenin üzerinde dikkatle durmaları gereken noktalar vardır. Bunlardan birincisi; çocuk bu dönemde kolay inanılabilirlik özelliğine sahiptir ve kendisine söylenen her şeyi olduğu gibi algılar ve doğru olarak değerlendirir (Şimşek, 2004:212). Çocuğun her şeye kolayca inanmasının en önemli dayanaklarından birisi etrafındaki kişilere duyduğu güven duygusudur. Nitekim çocukta sevgi, güven ve bağlanma öncelikli oluşan duygular arasında yer almaktadır (Yiğit, 2006: 186). Bu sebeple anne-babalar, dini kavramlar ile ilgili sorulara cevap verirken, çocuklarının kendilerinin söylediği her şeye inanacaklarını unutmamalı; onları ciddiye alarak sorulara doğru cevapları vermelidirler. Çünkü çocukların sorularının

geçştirilmesi, yanlış cevaplanması ve cevapsız kalması durumunda sonuçlarının anne-babaya duyulan güven ve çocuğun dini gelişimi açısından olumsuz olabileceği unutulmamalıdır.

Şiddet, sinirlenme gibi duyguların çocuklarda ortaya çıkmasında, etkili olan faktörlerden birisi güven sarsılmasına bağlı bir inanç yıkılması yaşanmasıdır. Çocuk yaratılışı gereği o dönemde iyiliğe ve sevgiye yöneliktir. Bu sebeple özellikle dinî eğitim noktasında sevgi hâkim olmalı, sevgi dili çocukla kuracağımız iletişimde ana dilimiz olmalıdır. Nitekim bireyin Allah ve diğer insanlarla ilişkilerinde sevgi dünyada en önemli ve en fazla ihtiyaç duyulan duygudur (Oruç, 2014: 148-150).

Çocukların soruları cevaplanırken dikkat edilmesi gereken diğer husus da çok soru soruyor diye çocukları azarlamaması gerektiğidir (Dam, 2015: 90). Sağlıklı ve dikkatli çocukların, etrafını gözlemleyerek soru sordukları unutulmamalı ve onların merak duyguları yok edilmemelidir. Çok soru soruyor diye azarlanan bir çocuğun ileriki yaşlardaki öğrenme isteğinin köreltileceği, okul başarısını bile etkileyeceği göz ardı edilmemelidir (Selçuk, 2014: 76).

Çocuğun din eğitimine yönelik bu dönemde dikkat edilmesi gereken başka bir husus ise çocuk neyi sormuş ise onun cevaplanması gerektiğidir (Ay, 2015: 107). Çocuk sormuşken deyip, başka konulara geçilirse veya sormadığı yerlerden, farklı konulara girilerek soru yanıtlanmaya çalışılırsa, çocuğun kafasının karışacağı, ayrıca yetişkinler gibi konuyu toparlayamayıp, doğru cevaptan uzaklaşacağı, doğru cevabı bulamadığı için güvensizlik yaşayabileceği dikkat edilmesi gereken temel ilkelere aittir. Bununla birlikte sorular cevaplanırken çocukların anlayış ve idrak seviyelerine uygun yanıtlar verilmeli, her doğru her yerde ve zamanda söylenmemelidir (Dam, 2015: 91). Özellikle dinî sorulara cevap verilirken din dilinin çocuğun anlayacağı sadelikte olmasına özen gösterilmelidir (Önder 2013. 1288). Bu duruma dikkat edilmez, çocuğa “şu günah, böyle yaparsan cehenneme girersin, Allah taş eder” gibi ifadeler kullanılırsa çocuk dinden korkmasına ve cezalandıran Allah tasavvurunun oluşmasına neden olunur. Eğitimci ve din adamı Salzmänn’in da ifade ettiği üzere cezalandıran bir Tanrı’dan bahsetmek çocuğun dinden soğutmasına ve korkmasına sebep olacaktır (Selçuk, 2014: 79). Böyle bir yaklaşımdan şiddetle uzak durup sevgi dilini kullanmalı, yaratıcının rahman ve rahim sıfatları ile buluşturulmalıdır. Çünkü her insan özellikle çocuklar sevmeye ve sevlmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle çocuğun din eğitiminde Hz. Peygamber’in gerek kendi torunlarına gerekse etrafındaki diğer çocuklara şefkat ve sevgiyle yaklaşımı örnek alınmalıdır (Dam, 2015: 93-94).

2.7.5. Antromorfizm

Çocuklar bu dönemde en çok Allah hakkında soru sorarlar. Onun nerede, nasıl olduğunu ve neden göremediklerini merak ederler. Soyut bir kavram hakkında sorulan soruları cevaplamak genel olarak zordur. Hem de sorulan kutsal bir varlık ise cevaplarda daha dikkatli olması gerekir. Çocukların bu dönemde soyut kavramları yetişkinler gibi algılamadıkları bilinmeli ve cevaplar gelişim seviyelerine uygun olmalıdır (Dam, 2015: 72). Örneğin Allah’ın her zaman onun yanında olduğu, çok güçlü olduğu için onu her zaman koruyacağı, her şeyin sahibi olduğunu, her şeyi bildiği Allah’ın isim ve sıfatları çerçevesinde anlatılmalı, cevaplar özellikle çocuğun etrafındaki örneklerle zenginleştirilmelidir. Çünkü çocuklar anlatılanları anlatılmak istendiği şekliyle değil, kendi zihinlerinde somutlaştırdıkları şekiller ile canlandırır. Allah’ı çok büyük ve iyi bir insan, beyaz elbise giyen, aksakallı bir ihtiyar olarak tasvir etmeleri bundan ileri gelmektedir (Selçuk, 2014: 71). Bu şekilde Allah’ı bir şeye benzetip, somutlaştırarak tasvir etme yani antromorfizm çocukluk dönemi Allah inancının oluşmasında önemli özelliklerindedir. Çocuğun gelişimine bağlı olarak ileriki yaşlarda soyut düşünme yeteneği geliştikçe, bu özellik kaybolacağı için (Dam, 2015: 72) ailelerin endişelenmemesi durumun geçici olduğunun bilinmesi önemlidir. Örneğin konu ile ilgili “Allah’ı neden göremiyoruz?” diye soran bir çocuğa “Allah çok büyüktür, bu sebeple gözleri de çok büyüktür, O hepimizi görebilir. Biz ona göre çok küçüğüz bu sebeple gözlerimizde küçük olduğu için Onu göremiyoruz” şeklinde verilen bir cevap yeterli olacaktır (Selçuk, 2014: 80).

2.7.6. Ölüm Eğitimi

Bu dönemde çocukların din eğitiminde dikkat edilmesi gereken konulardan biri de ölüm eğitimidir. Çünkü çocuklar etrafında ölen kimseleri, hayvanları görebilir ve ölümle ilgili sorular sorabilirler. Bu sorular samimi, gerçekçi ve karamsarlıktan uzak şekilde cevaplanmalıdır. Çünkü çocuklar ölümün değiştirilemez ve geri dönülemez olduğunu, hayatla ilgili fonksiyonların tükendiğini, ölümün her canlının başına gelebileceğini anlayabilirler (Oruç, 2015: 24-25). Ancak bunların sebebini bilmek isterler. Öncelikle bir yakını vefat eden çocuğa, o bir meleğin kanatlarında yükseliyor veya o artık uzun bir süre uyuyacak gibi cevaplar verilmemelidir. Bu cevap yanlış bir melek anlayışına sebep olabileceği gibi, çocuğun uykudan korkmasına ve uyku problemi çekmesine neden olabilir. Aynı şekilde kişinin hastalandığı için öldüğü söylenildiğinde, hasta olduğu zamanlarda çocukta hep öleceği şeklinde bir korkunun oluşacaktır (Oruç, 2015: 27). Bu nedenle çocukta psikolojik açıdan huzursuzlukların çıkmaması için ölüm eğitimi bu dönemde doğru yöntem ve ifadeler ile verilmelidir. Örneğin doğal olaylar kullanılarak ölüm somutlaştırılarak anlatılabilir. ‘Ağaçların ilkbaharda çiçek açması, sonbaharda kuruyup, yapraklarını dökmesi gibi insanların da çiçek gibi açarak

dünyaya geldikleri, yaprak gibi vakti gelince de bu dünyadan gideceği, artık bu dünyaya dönüşün mümkün olmadığı fakat ölümün bir son olmadığı, insanların sevdikleriyle beraber her türlü güzelliğin olduğu cennette ancak zamanı geldiğinde buluşacakları' şeklinde bir anlatım çocukların konuyu yaşlarına uygun kavraması açısından daha uygun olacaktır.

2.7.7. Dua Eğitimi ve Ben Merkezilik

İnsan yaşadığı duygularını, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını kendi cümleleriyle ifade edebilmeli ve hayatındaki iyilikleri, güzellikleri hatırlamak suretiyle şükrederek, mutlu olmayı öğrenmelidir. Bunun en güzel yolu da *dua* etmektir. Dua eğitimi de çocuklukta öğrenilmesi, içselleştirilmesi gereken bir değer ve çocuğun Allah ile kurduğu en güzel iletişim yoludur. Bu konuda hem sorumlu hem de en etkili kurum şüphesiz ailedir. Örneğin 'bir annenin günlük işlerini yaparken elektriklerin kesilmesiyle bulaşık makinesinin durması, yaptığı ütüye devam edememesi, kombi çalışmadığı için evin soğuması gibi daha birçok olumsuz denilebilecek durumla karşı karşıya kaldığında çocuğunu kucağına alıp, bak evladım elektrik ne büyük bir nimetmiş, elimizden gidince anladık değil mi? Bunu bize veren Rabbimiz ne kadar cömertmiş, her eve her gün elektrik, su gibi birçok nimet veriyor. Bize bu nimetleri verdiği için Rabbimize şükretmeliyiz ve tekrar elektriğin gelmesi için Ona dua etmeliyiz. Çünkü O bizi işitir ve dualarımızı kabul eder' diyerek sahip çocuğun nimetlere şükretmesi ve Allah'la irtibatının sağlanması, dolayısıyla dua ibadetinin de öğretilmesi sağlanabilir. Zaten bu dönemde çocukların, dua etme isteklerinin, hoşlandıkları bir faaliyet olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Dam, 2015: 81).

Çocukların dualarında ve isteklerinde bu dönemin temel özelliklerinden olan *Benmerkezliğin* (*egosantrizmin*) hâkim olduğu görmek mümkündür. 'Ben senden çok çikolata istiyorum, kocaman bir otomobil, bir uçak ve polis arabası istiyorum' şeklindeki dualarda olduğu gibi çocuk sadece kendisini düşünerek dua edebilir (Selçuk, 2014: 75). Çocuğun dinî gelişimini desteklemek amacıyla çocuktaki bu bencillik duygusu anne-babanın öğretecekleri dualarla terbiye edilebilir. Örneğin; Çocuğa 'Allah'ım beni, annemi, babamı, kardeşlerimi, arkadaşlarımı ve tüm Müslümanları koru, ihtiyacı olan herkese yardımcı ol' şeklinde bir dua (Ay, 2015: 175), başkaları içinde iyilik temennisinde bulunabileceğini bilmesine ve bir iç huzur duymasına katkı sağlayacaktır. Yemek duası, yatma duası gibi özel duaların öğretilmesi de dinî gelişim açısından faydalı olacaktır (Dodurgalı,2011: 293).

2.7.8. Oyun ve Oyuncak Seçimi

İlk çocukluk döneminde sağlıklı bir dinî gelişim için çocukların ruhuna hitap edilmeli ve sağlam bir dinî inanç oluşumu içinde oyun, resim, müzik, hikâye gibi faaliyetlere yer verilmelidir(Selçuk, 2014: 86). Çocuğa verilecek oyuncaklarda öncelikle çocukların gelişimine uygunluğu temel kriter olmalı ve oyuncaklar dinî motifi sergileyen özelliklerde tercih edilmelidir. Örneğin, cami resimleri bulunan bir boyama kitabı, hadislerin metin olarak verildiği ve onu anlatan çizimlerin hazırlandığı boyama kitapları ki, din eğitimini zevkli ve kalıcı hale getirecektir. Namaz kılan çocukların resimlerinin olduğu bir yapboz, abdest almasını gösteren resimli bir kitapçık çocukların cami, namaz, abdest gibi konuların zihin dünyalarında yer etmesi sağlayacaktır. Ayrıca namaz örtüsü, tesbih, takke, çocuklar için üretilen küçük seccade gibi eşyaları güzel paketler içinde çocuklara hediye etmek, onları sevindirmenizin yanında namaz ibadetine de şevklendirecektir (Ay, 2015: 42). Verilecek hediye ve oyuncakların çocuklarda pragmatist bir anlayışın gelişmemesi için özen gösterilmesi dikkat edilmesi gereken önemli bir hususlardan biridir.

2.7.9. Hikâye Destekli Eğitim

Çocuğun hayal dünyasından gerçek dünyaya açılan en önemli pencerelerden birisi hikâyelerdir. Hikâyeler, çocukların hikâyelerde ki karakterleri ve onların güzel davranışlarını örnek alarak gerçek dünyaya taşınmasına imkân sunar (Dirican & Dağlıoğlu, 2014: 45). Bu nedenle çocukluk dönemi din eğitiminde İnanç, ibadet ve ahlaki esasların öğretilmesi sürecinde Kuran'daki kıssalardan ve dini hikâyelerden yararlanılması çocuğun hem dini literatüre aşinalık kazanmasına hem de kendine örnek şahsiyetler oluşturmasına ve belirli değerleri kazanmasına katkı sağlayacaktır. Çocuklara peygamberlerin, geçmişte iyi örnek olmuş şahsiyetlerin hikâyeleri anlatılarak, onların zihin dünyalarının olgunlaşması ve iyilik, doğruluk, adalet, saygı, hoşgörü, affetme, yardım etme gibi ahlak kurallarının nasihat şekline dönüşmeden çocuklara verilmesi sağlanabilir. Kıssaların ilahi/dini yönünün olması ve tecrübe edilmiş olaylar olarak sunulması çok daha etkili olmasını salayacaktır (Bilgin, 1994: 51). Ancak bu hikâyeler anlatılırken, çocukların anlayışları dikkate alınmalı, çok uç örnekler verilmemelidir. Örneğin, Hz. Nuh'un kıssasını dinleyen bir çocuk, bu nasıl bir baba, oğlunu nasıl bırakabilir? Şeklinde bir karşılık verebilir (Selçuk,2014: 87). İman ve küfür arasındaki farkı net kavrayamadığı için çocuklara hikâyeler anlatılırken ana fikir verilmeli, detaylara fazla girilmemelidir.

2.7.10. Sanat Destekli Eğitim

Bu dönemde çocuklar sanat faaliyetleri ile uğraşmaktan çok hoşlanırlar. Çocukların bu özelliği din eğitimi faaliyetleri için önemli bir fırsattır. Çünkü bu dönemde din eğitiminde müziğe başvurmak çocuklarını dinî duygularını canlandırıp geliştirdiği gibi çocukta din dilinin de oluşmasına katkı

sağlayacaktır. Bunun için çocuklara uygun ilahiler öğretilip, ailecek söylenmesi, Kur'an dinlenmesi ve okunması çocuğun dinî duygularını besleyip ve geliştirecektir (Dodurgalı, 2011: 303). Ayrıca çocukların geleneksel Türk el sanatlarından ebru, hat gibi eserlerin yapıldığı etkinliklere, atölyelere götürülmesi hatta bu sanatlara yönlendirilmeleri, dinin ve sanatın zarif ve estetik yönünü görmelerini, güzelliğe verilen değeri anlamaları bakımından faydalı olacaktır.

2.7.11. Dinî Kültürel Aktarım

Bu dönemde çocukları, dinin hayatla iç içe olduğu mekânlar olan camilere götürmek dinî gelişim açısından oldukça faydalı olacaktır. Özellikle cuma ve bayram namazları gibi mü'minlerin topluca bir arada olduğu zamanları tercih etmek çocukta güzel izler bırakacaktır. Çocukların camiye gitmesi, ezan ve Kur'an dinlemesi, onların küçükük gönüllerin de büyük manevî güzellikler oluşmasına vesile olacaktır (Ay, 2015: 170). Ayrıca milli kültürümüzün öğelerini içeren şehir müzelerine, bazı şehirlerimizde bulunan Türk-İslam Eserleri Müzelerine ziyaretler düzenlemek ve buralarda gördüklerini resmetmelerini istemek çocukların farkındalıklarını geliştirmesine katkı sağlayacaktır.

2.7.12. Doğru Teknoloji Kullanımı Ve Medyanın Kritik Edilmesi

Aileler çocuklarıyla iyi ilişkiler kurarak gerek dinî, gerek diğer gelişim özelliklerinin sağlıklı şekilde oluşmasına katkı sağlarken, günümüzde teknolojinin ilerlemesiyle hayatımıza giren kitle iletişim araçları da gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. İlk çocukluk döneminde çocuklar kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır. Her eve giren tüketim toplumu olma yolunda en bariz propagandayı yapan, toplumun ahlaki ve dini değerlerinin yok olmasında aktif rol alan televizyon, çocukların düşünen bireyler olmasında en önemli engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Televizyon çocukların zihinsel gelişimlerini olumsuz bir şekilde etkilemekle kalmayıp aynı zamanda çocukları da kendi amaçları için kullanmaktadır. Bunu en etkili yaptığı alanlardan birisi reklamlardır. Çünkü reklamların görüntüsü hızlı, hareketli ve çocuklar için de albenisi kuvvetli görseller içerdiği için çocuk da burada gördüğü her şeyin doğru olduğunu zanneder ve ailelerini bu ürünleri alması konusunda teşvik eder (Kuruoğlu & Soygüder, 2014: 159). Nitekim 5-6 yaşındaki çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada da % 60'ı okuma yazma bilmeyen çocukların bir meyve suyu, markasını söyleyerek, bu marka üzerinde ısrar edip ailelerini, meyve suyunu almaları noktasında zorladıkları tespit edilmiştir (Elden & Ulukök, 2006: 4). Sonuçlar bu dönemde din eğitiminde çocuklara kazandırılması hedeflenen kanaat duygusu, israfa karşı farkındalık gibi değerleri tehdit eden bir unsurun varlığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte reklamlarda, dizilerde, çizgi filmler de gösterilen pek çok şeyin dinin ve toplumun temel değerleriyle çelişiyor olması, çocukların dinî gelişimlerini olumsuz etkilemekte ve henüz bilmedikleri alanlara merak duymalarını sağlayarak fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Dodurgalı, 2011: 137). Çocuk burada sunulan hayatları gerçekmiş gibi algılamakta, zamanla kendi kültüründen ve değerlerinden uzaklaştırılmaktadır. Ailelerin çocuklarını televizyondan uzak tutması en ideal çözüm yolu gibi gözükse de günümüzde bunu sağlamak her koşulda mümkün olmayabilmektedir. Bu nedenle çocuklara kritik analitik düşünen eleştirel bir izleyici olmayı öğretmenin çocuğun gelişimi açısından daha faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Sonuç

Erken çocukluk dönemi, diğer gelişim alanlarında olduğu din eğitimi ve öğretimi açısından da kritik bir dönemdir. Çünkü bu dönemde elde edilecek tecrübeler, bireyin ileride kazanacağı dini şahsiyetin oluşmasında hazırlık süreci niteliğindedir (Selçuk, 2012: 75). Özdeşleşme ile başlayan bu süreç zamanla, çevrenin dini yaşantısına ve çocuğun ferdi kabiliyetine bağlı olarak kişiliğe dönüşmektedir (Hökeleki, 2013: 225). Bu dönemde çocukların sağlıklı bir dini gelişim, yaşayabilmesinden sorumlu olan kurum ise ailedir. Dolayısıyla ailenin çocuğun bu dönemdeki dini gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olması ve çocuğa doğru yöntemler ile yaklaşması çocuğun kişiliğinin oluşmasında birincil etken olacaktır. Ailenin yanlış bir uygulaması veya bilgisi çocukta ise ileriki hayatında onarılması mümkün olmayan derin yaralara neden olabilecektir. Örneğin bu dönemde dikkat edilmesi gereken temel ilkelere biri olan "öğretilen dini duygu veya davranışın çocuğun gelişim özelliklerinin üstünde olmaması, yani çocuğun davranışı gerçekleştirebilecek gelişim özelliklerine sahip olması" ilkesine dikkat edilmemesi çocuğun dini gelişimini de olumsuz etkileyebilecektir (Sağlam, 2003: 30). Ya da 5-6 yaşlarında çocuklarda hakim olan korku duygusunu dikkate alınmadan çocuğa verilecek cehennem tasavvurları çocuğun dine karşı korku duymasına, beslemesine neden olacaktır. Gelişim bütünlük esasına dayanmaktadır. Bu nedenle dini gelişimin dışarıda bırakıldığı ya da görmezden gelindiği hiçbir yaklaşım tam anlamıyla çocuğu mutlu kılmayacak, kendini gerçekleştirmesinde başarılı olamayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALPER, Hülya (2013). *İmanın Psikolojik Yapısı*, 3. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
AY, Mehmet Emin (2015). *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım?*, 33. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
AYDIN, M. Zeki (2015). *Ailede Ahlak Eğitimi*, 7. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
BİLGİN, Beyza (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s.51-74.

- CİHANDİDE, Z. Nezahat (2014). *Okul Öncesi Din Ve Ahlâk Eğitimi*, 2. Baskı, İstanbul: Dem Yayınları.
- DAM, Hasan, (2015). "Çocukluk Dönemi Din Eğitimi", *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ed.Mustafa Köylü, 6. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- DİRİCAN RABİA & DAGLIOĞLU H. Elif (2014). 3-6 Yaş Grubu Çocuklarına Yönelik Yayımlanan Resimli Hikaye Kitaplarının Bazı Temel Değerler Açısından İncelenmesi", *Cumhuriyet International Journal of Education*, 3/2, s.44-69.
- DODURGALI, Abdurrahman (2011). *Ailede Din Eğitimi*, 4. Baskı İstanbul: Timaş Yayınları.
- ELDEN, Müge & ULUKÖK, Özkan (2006) "Çocuklara Yönelik Reklamlarda Denetim Ve Etik" *Küresel İletişim Dergisi*, S.2,s.1-23.
- FERSAHOĞLU, Yaşar & DEMİR, Mehmet Akif (2014). *Din Eğitimi Ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, 3.Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- GÜNALP, Ayşe (2007). Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi (Aksaray İli Örneği), *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi sosyal ilimler Enstitüsü.
- GÜRSES, İbrahim & KILAVUZ, M. Akif (2011). "Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi Ve İletişiminin Önemi", *Uludağ Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.20, S.2, s.153-166.
- HÖKELİKLİ, Hayati, (2013). *Din Psikolojisi*, 10. Baskı, Ankara: TDV Yayınları
- KAYA, Zeynep (2015).*Türk Toplumunda İnanç Gelişimi Ve Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- KOÇ, Bozkurt (2008). "Çocuğun Dinî Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba", *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.11, S.31, s. 49-60.
- KÖYLÜ, Mustafa (2004). "Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi", *AÜİFD*, S.XLV II, s.137-149.
- KURUOĞLU, Huriye & SOYGÜDER, Şebnem (2014). "Televizyon Reklamlarında Çocuk: Türkiye Örneği" *Çocuk Ve Medya Ed. Selda İçin Akçalı*, 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.
- KUŞAT, Ali (2012). "Bilişsel Gelişim Açısından Din Fıtrat İlişkisi", *ERUIFD*, s.15/2, s.35-53.
- MEHMEDOĞLU, Yurdağül (2005). *Ahlaki ve Dinî Gelişim*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ORUÇ, Cemil (2014). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*, 2. Baskı", İstanbul: Dem.
- ORUÇ, Cemil (2015). Erken Çocukluk Dönemi Din Eğitimi, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, Ed.Mustafa Köylü, 6. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- ÖNDER, Mustafa (2013). "Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 6/3, s.1285-1298
- SAĞLAM. İsmail (2003). *Çocuk ve İbadet*, İstanbul: Düşünce Kitabevi Yayınları.
- SELÇUK, Mualla (2012). *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 5. Baskı Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ŞENTÜRK, Habil "Çocukta Dinî Gelişim Psikolojisi", *Yeni Ümit Dergisi*, S.30. <http://hikmet.net/cocukta-dini-gelisim-psikolojisi/> . E. T. 15.06.2015.
- ŞİMŞEK, Eyüp (2004). "Çocukluk Dönemi Dinî Gelişim Özellikleri Ve Din Eğitimi", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. IV, S.1,s. 207-221.
- YAVUZ, Kerim (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YEŞİLYAPRAK, Binnur (2015), *Eğitim Psikolojisi*, 13. Baskı, Ankara: Pegem A Yayınları.
- YİĞİT, Ayşegül (2006). "Çocuğun Gelişim Özellikleri Ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.22. s.180-203.